

L'escola normal de Barcelona: cent cinquanta anys a la recerca d'un establiment amb condicions pedagògiques

M. Lluïsa Gutiérrez Medina*

Aquest curs 1996-1997 l'Escola Normal de Mestres de Barcelona commemora els cent cinquanta anys de la seva creació en la recent inaugurada seu del Campus de la Vall d'Hebron i integrada com a Escola Universitària de Formació del Professorat a la Divisió V. Com a centre universitari i amb la nova

lleï d'ordenació educativa ha ampliat els àmbits d'actuació pedagògicodocents a sectors que tradicionalment no havien estat de la seva competència.

L'edifici on s'ha ubicat forma part del complex arquitectònic Llars Anna Gironella de Mundet construït per la munificència de la família Mundet, on l'any 1957 fou transferida l'antiga Casa de la Caritat, amb la donació prèvia de la família a la Diputació de Barcelona. La substitució dels asils deshumanitzats per l'acolliment dels infants en famílies, segons la moderna concepció de protecció a la infància, ha permès, mitjançant un conveni entre la Diputació i la Universitat de Barcelona, un nou ús dels edificis ja lliures de les Llars Mundet, on la Universitat ha instal·lat els Centres que s'agrupen en la Divisió V de Ciències de l'Educació: la Facultat de Pedagogia, la de Psicologia, l'Escola Universitària del Professorat i l'Institut de Ciències de l'Educació. Malgrat la manca de tradició universitària a la zona, l'adaptació s'ha realitzat de forma progressiva i sense dificultats, estimulada per la capacitat creativa de la comunitat universitària, capaç d'emmotllar-se a les situacions més inversemblants que hom pugui imaginar i a les quals sembla estar acostumada l'Escola Normal al llarg de la seva vida, com immediatament ressenyarem.

D'antuvi, colpeix descobrir els avatars i els estira-i-arronsa espacials en què, des dels orígens, s'ha trobat la Normal de Barce-

* Ma Lluïsa Gutiérrez Medina, profesora titular de l'Escola Universitària al Departament de Didàctica de les Ciències Socials de la Universitat de Barcelona, és doctora en Història Contemporània i especialista en temes de patrimoni i difusió tècnica. Enguany realitza un treball d'investigació que s'emmarca en la línia de *Progrés social a Catalunya al segle XIX. Ensenyament i Difusió*, dins el qual s'inscriu aquest escrit.

Hem pogut realitzar aquest treball gràcies a l'eficient tasca d'ordenació de l'arxiu històric de l'Escola Normal que, amb motiu del recent trasllat al nou Campus de la Vall d'Hebron, en poc temps han enllestit les becàries Agnès Dalmau i Pons i Yolanda Gómez i Ramírez, estudiants de Psicologia de la Universitat de Barcelona. L'autora els ho agraeix públicament.

Adreça professional: Departament de Didàctica de les Ciències Socials, Universitat de Barcelona, Divisió de Ciències de l'Educació, Passeig de la Vall d'Hebron 171, 08035.

lona; ha passat una gran part dels anys transcorreguts des de 1845, quan es va crear, en el més descarat oblit institucional, de lloguer en cases de veïns o rellogada vint-i-un anys a la vella Universitat del carrer del Carme 45, passant pel Seminari, acollida per l'Acadèmia, més de trenta anys a la nova Universitat a despit dels seus professors, quasi vint anys a l'antiga Facultat de Medicina, quaranta a la Rambla de Catalunya, trenta-un a Sants simultaniejant la docència a Pedralbes durant quasi vint anys fins a l'establiment de la seu actual, el febrer de 1996. En tot aquest temps, només dotze anys ha estat ubicada d'acord amb la normativa legal. Les deficiències estructurals per les quals ha hagut de passar aquesta institució educativa, responsable de la formació dels mestres, palesen el desinterès de les autoritats pel seu desenvolupament. Ha trigat cent vint anys a establir-se d'acord amb la seva especificitat docent¹; la manca d'instal·lacions ha constituït un obstacle indefugible en la formació dels mestres i en ocasions ha arribat a tals extrems que, i ho diem d'una manera clara i contundent, la Normal de Barcelona es podria considerar una ventafocs de la instrucció pública.

La seva creació el 1845 coincideix amb l'apogeu d'una efervescent activitat econòmica, impulsora de la ja imparable mecanització industrial necessitada d'espais per instal·lar les fàbriques, que alhora feia palès la inestabilitat de l'ordre social a Barcelona, alterat per

la revolta de 1843, la crisi agrícola de 1846 i 1847, que necessàriament havia de repercutir en el tancament, encara que fos temporal, d'algunes fàbriques, i el consegüent efecte en l'economia de les famílies obreres. L'horitzó polític de la monarquia isabelina, malgrat el Pacte de Bergara, apareixia enterbolit; el 1847, la guerra dels Matiners era encara un interrogant. En aquest panorama social, la indefinició de competències institucionals afavoria el comportament contradictori dels organismes impulsors del desenvolupament de la instrucció pública a l'hora de posar fil a l'agulla per ubicar la Normal en un local decorós. Sovint, el govern, mitjançant ordres o disposicions, compromet altres organismes provincials, mentre ell, impel·lit de vegades per necessitats pressupostàries, d'altres per imperatius ideològics, no farà el mínim gest per facilitar el compliment d'allò que està ordenant. A voltes la Diputació de Barcelona, a qui des de 1838 corresponia encarregar-se de la Normal –no serà de forma explícita fins a 1857 amb la Llei Moyano–, desatén les necessitats de l'establiment. A voltes, l'Ajuntament, responsable de les escoles de la ciutat, aplica zelosament una excessiva protecció a les seves escoles, oblidant-se de les escoles de pràctiques.

La creació de la Normal de Barcelona s'emmarca en el conjunt general de modernització del país proposat pels liberals de Cadis: la instrucció elemental del poble passa directament a l'Estat, amb mestres que, for-

mats sota la seva tutela i distribuïts per tot el territori nacional, siguin capaços d'instruir els ciutadans amb consciència política, eina fonamental per a la seva consolidació. Les circumstàncies polítiques retardaren l'aplicació d'aquests propòsits.

Pablo Montesino va ser l'home directament implicat en l'establiment de la instrucció elemental a Espanya. De retorn de la seva emigració a Anglaterra dedicà tots els esforços a la formació dels mestres, col·laborant activament amb el govern fins que morí el 1849. L'Escola Normal Central on formar els futurs mestres es va crear el juliol de 1838 i inicià les activitats docents el 1839, amb els alumnes enviats per les províncies que després s'encarregarien d'establir-hi les Escoles Normals.

Laureà Figuerola i l'Escola normal de Barcelona

Laureà Figuerola –un d'aquests primers alumnes seleccionats per la Diputació de Barcelona– té un paper fonamental en l'origen de l'Escola Normal de Barcelona. Nascut a Calaf el 1816 al si d'una família progressista, es va traslladar a Barcelona el 1823.

Des de molt aviat va respirar les inquietuds educatives del pare, que va ser vocal de la Comissió d'Instrucció Primària.

Amb setze anys, Figuerola simultaniejava els estudis de francès a la Junta de Comerç amb els de filosofia al Seminari. Als divuit, el 1835, s'oferia altruísticament a la Junta de Dames per impartir un curs segons el mètode lancasterià o d'ensenyament mutu a les mestres que havien d'ensenyar en les escoles protegides per la Junta, reeixint-hi amb escreix². Tot seguit, amb assídua vigilància i atenció, s'encarregà d'organitzar sòlidament les escoles gratuïtes femenines protegides per la Junta de Dames fins al punt que, encara el 1875, seguien amb la mateixa organització. El 1838, assistia a les classes d'Economia política d'Eduard Jaumeandreu, estudiava primer i segon curs de Lleis a la càtedra de Jurisprudència de la recent instal·lada Universitat de Barcelona i, simultàniament, a l'Ajuntament de Barcelona impartia un nou curs d'ensenyament lancasterià al qual s'afegirà un segon cicle de 40 hores del mateix mètode, a la seu de la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País³.

L'interès demostrat per l'educació i la seva natural intel·ligència van induir, el 1837, la Diputació a becar-lo, juntament amb Pau Piferrer⁴, amb 2.500 rals de billó per estudiar a l'Escola Normal Central. La Guerra Civil retarda el viatge fins a 1839. Instal·lat a Madrid, continua estudiant Lleis i aconsegueix, emparant-se en el domicili madrileny, examinar-se a la Universitat Central ja que una malaltia en època d'exàmens li va impedir fer-ho a Barcelona⁵. De Madrid estant, recordava els

amics barcelonins⁶ i excel·lia en les qualificacions; el segon any –per continuar rep novament 3.000 rals de la Diputació– simultanieja el curs de la Normal en règim d'extern amb 7è de Lleis a la Universitat Central.

Acaba els estudis a la Normal l'abril de 1841 i es posa a les ordres de la Diputació de Barcelona oferint-li dos exemplars del *Manual completo de enseñanza simultánea, mutua y mixta o instrucciones para la fundación y dirección de las escuelas primarias elementales y superiores*⁷ que acabava de publicar a Madrid per facilitar la millora de les escoles i servir d'estímul a la joventut⁸. La Diputació, al·legant manca de local, impedia a Figuerola crear immediatament una Normal a Barcelona; actuava incoherentment no interessant-se per trobar edifici on ubicar-la, havent pensionat amb quasi 5.000 rals⁹, a primers d'any, quatre nous estudiants per anar a la Normal de Madrid. Encomandat per la Diputació amb una dieta diària de 50 rals, entre l'octubre i la primavera de 1842 Figuerola enllesteix la inspecció de les escoles d'educació primària públiques i privades de la província de Barcelona.

Treballador infatigable, mentre exercia d'advocat dels pobres amb gran lluïment, fa de substitut nomenat pel Claustre a la càtedra de Dret Polític i Economia Política de la Universitat de Barcelona i aquest mateix any, demostrant una gran valentia, participa en la Comissió creada per negociar l'aturada del bombardeig

de la ciutat amb el general Van-Halem.

Les circumstàncies bèl·liques de l'estiu de 1843 a Barcelona van impedir l'obertura del primer curs preparatori per als aspirants a mestres en els exàmens de setembre, a càrrec del professor Figuerola, en un local de la Llotja¹⁰ com a preàmbul de la creació de la Normal. Alguns llibreters, aprofitant l'efemèride, anunciaven a la premsa obres considerades d'utilitat¹¹.

La creació de la normal masculina

El primer obstacle per crear l'Escola Normal és la manca de lloc i de pressupost. La llei atribuïa al Govern Central, com a propietari, la cessió de l'edifici destinat a la Normal, i a la Diputació, la seva adaptació i manteniment. L'Estat disposava dels antics convents procedents de la nacionalització dels béns eclesiàstics, aleshores ocupats per diferents institucions ciutadanes o pel propi Estat per a tasques administratives, educatives i culturals. Com que les condicions espacials de la Barcelona emmurallada no permetien desprendre's d'espais amb una certa amplitud per dedicar-los a activitats considerades poc o gens productives, l'Estat es mostrava reticent a cedir cap edifici per establir-hi la Normal, si la seva

alienació¹² per instal·lar-hi fàbriques proporcionava guanys; al mateix temps, també podia cedir-los a altres institucions més avançades.

Altrament, arranjar un convent per establir-hi la Normal era una càrrega feixuga per a la Diputació. Contràriament al que succeïa a la resta de províncies catalanes¹³, en una ciutat com Barcelona, de forta tradició científica, la formació de mestres amb un baix nivell d'exigència era menys tinguda. En més d'una ocasió, la Diputació va reduir la partida destinada a la Normal perquè va considerar que no proporcionava cap avantatge i, de vegades, no dubtava a considerar supèrflues algunes matèries en la formació dels mestres –és el cas de la física i la història natural– perquè ja les tenia establertes la Junta de Comerç amb caràcter gratuït. Altres institucions d'ensenyament secundari, com l'Institut, donaven una millor preparació als fills de la burgesia barcelonina enfront de la que rebien els alumnes de la Normal que, pel fet de procedir majoritàriament del món rural català, arribaven amb molt pocs coneixements.

Una altra circumstància que cal tenir present en l'esmoreït inici d'algunes Normals és que, per obtenir el títol de mestre, era més fàcil acudir als exàmens que convocaven les Comissions Provincials d'Instrucció Primària –i per als quals es necessitava molt poca preparació– que assistir durant dos cursos seguits i, sovint, en règim d'internat, a les

escoles normals de les seves respectives províncies, algunes de les quals –com la Normal de Barcelona– a penes podien subsistir a causa del retard de les quotes corresponents de la Diputació i de l'Ajuntament. Així mateix, les ordres o decrets del govern que potenciaven les Normals¹⁴ enfront dels exàmens d'aspirants al títol de mestres –vigents des de 1834– no es complien estrictament, perquè els ajuntaments de molts pobles no podien fer-se càrrec de les despeses dels que s'havien de desplaçar a estudiar a una Escola Normal¹⁵.

Aquests són alguns dels aspectes que sens dubte van condicionar l'establiment de la Normal a Barcelona que, pel fet de ser cap del districte universitari, oferia més alternatives educatives que la resta de províncies catalanes.

El 24 d'abril de 1845, el cap polític publica al Butlletí de la província l'obertura d'un curs teòric a l'exconvent de Sant Sebastià¹⁶ i pocs dies després la premsa notifica el començament de les classes a partir del 2 de maig, de vuit a nou del matí i de sis a vuit per la tarda, aclarint que s'havia triat aquest horari per facilitar l'assistència als passants i a totes les persones que, sense ésser mestres, donessin lliçons en establiments particulars.

Hi ha autors que consideren establerta definitivament la Normal l'octubre de 1845, a l'inici d'un segon curs extraordinari en el mateix exconvent de Sant Se-

bastià¹⁷, sota el mestratge dels professors Laureà Figuerola, Francesc Carbó¹⁸ i Salvador Mestres.

Malgrat això, i tal com més amunt dèiem, com que la Diputació es va desentendre d'assignar un pressupost per a la Normal i de retribuir els professors¹⁹, Figuerola va tenir moltes dificultats per continuar les classes amb regularitat. El mes de juny de 1846 una R.O. el nomena en propietat mestre-director i a partir del nou curs l'establiment de la Normal és ja efectiu. Aquest any, però, la Junta de Comerç es nega a continuar facilitant el local i la Normal s'ha d'ubicar a diferents indrets, com la Baixada de Sant Miquel, fins llavors seu del prestigiós Col·legi Carreras²⁰ –que aquell mateix any estrenava noves instal·lacions a Sant Gervasi²¹–, i els domicilis del mateix Figuerola i del prevere Salvador Mestres²².

Així doncs, la *Normal Seminario de maestros de la provincia de Barcelona* –així s'anomenà, seguint l'esperit de Montesino– naixia precàriament i potenciant l'absentisme de l'alumnat ja en el primer curs²³. Tanmateix, la Diputació atorgava els fons necessaris per al lloguer d'un pis al carrer Comte de l'Assalt núm. 13, avui carrer Nou de la Rambla.

Laureà Figuerola va dirigir la Normal només un any. El mateix 1846 simultanieja la plaça de substitut a la Universitat –el novembre participava al tribunal que jutjaria els aspirants a càtedres de l'Institut–, el març de 1847 guanyava la càtedra a Madrid²⁴ i

al maig deixava la direcció de la Normal.

Mariano Carderera segueix Figuerola en la direcció de l'Escola fins al 1849, quan passa a Inspector General²⁵. Dos anys van ser suficients perquè, en finalitzar el curs 1848–49, els alumnes l'acomiadessin reconeixent públicament les seves virtuts i les de Zenon Martí i Salvador Mestres, tot dient que "sense paraula d'autoritat hem eliminat la deixadesa i la indiferència des que hem començat a sentir els nostres professors²⁶".

La provisionalitat, una denúncia constant entre 1849 i 1869

La precarietat inicial continuarà mantenint-se. Un decret de 30 de març de 1849 reduïa el nombre de Normals i elevava a la categoria de Normal superior les que corresponien a caps de districte universitari, passant a les ordres del Rector sense, però, tenir rang universitari. Les províncies amb només Normal elemental havien de pensionar dos alumnes per estudiar el tercer curs de mestre superior a la Normal del districte. Corresponien a la Normal de Barcelona dos alumnes de la pròpia província i dos més de Girona, Lleida, Tarragona i Balears que es seleccionaven mitjançant una prova feta a la Normal de Barcelona. Segons

el nou reglament, la Normal havia de tenir un edifici amb diferents dependències per impartir els tres cursos convenientment i per als serveis de secretaria, biblioteca, casa del conserge i casa del director, residència per als alumnes interns, escola pràctica de nens que servís de model d'escola pública per fer pràctiques dels sistemes i models teòrics d'ensenyament, així com un hort, jardí o parcel·la per a experiments i pràctiques d'agricultura.

El Rector encomana a Ot Fonoll, tercer director de la Normal, quan arriba a Barcelona procedent de la Normal de Lleida, trobar un edifici que reuneixi les condicions idònies al Reglament, ja que l'edifici del carrer Comte de l'Assalt era inadequat. La notificació al Rector, abans que s'iniciés el curs 1849-1850, de les indagacions que ha fet evidència l'escàs interès de les autoritats per la Normal²⁷, en contraposició al que manifesta Fonoll per establir-la adientment. El vitalisme inicial de Fonoll, que l'empeny a proposar tots els edificis de la ciutat idonis per a l'escola, s'anirà transformant lentament en resignació i en l'acceptació de qualsevol solució raonable. El primer fracàs de Fonoll fou provocat per l'Ajuntament. Quan el 1849 va haver d'abandonar la casa del carrer Comte de l'Assalt, aquest no va cedir, per establir-hi la Normal, l'exconvent de Sant Gaietà –situat a l'aleshores carrer del Governador, avui Duran i Bas–, en el qual l'Ajuntament tenia ubicades tres escoles, perquè les hi volia mantenir. A continuació,

emparant-se en una R.O. que proposava l'exconvent per a Normal, va intentar traslladar-la-hi provisionalment –fins i tot es va fer un pressupost del condicionament de l'església d'aquest exconvent, que ascendia a 5.906 rals–, tampoc l'Ajuntament –malgrat les pressions del Rector al governador a instàncies de Fonoll– va voler traslladar l'escola de cecs²⁸, segurament perquè era impopular. Sense alternativa, el gener de 1850, Fonoll lloga, per 644 rs 13 mrs, tres pisos d'una altra casa d'inquilins propietat de Baltasar Casanoves. El mes d'abril hi trasllada l'internat del carrer Mercaders per reduir el cost a la Diputació, que no pagava. L'agrupament d'escola i residència dura poc. El desembre de 1850 es ven la casa i el nou propietari ocupa el pis principal, per la qual cosa l'espai de la Normal queda reduït al 2n i al 3r pis.

La denúncia continuada de Fonoll de les pèssimes condicions de l'establiment van colpir la benevolència del Rector, que l'autoritzà a traslladar la Normal, l'abril de 1851, al carrer del Carme, per instal·lar-se en el 2n pis del mateix edifici que ocupava l'Institut; simultàniament, trasllada la residència d'estudiants al carrer de la Portaferrisa núm. 24, a un segon pis sense habitació pel conserge, pel qual paguen 480 rs mensuals de lloguer.

El nou local de l'Institut resultava insuficient per a la Normal, que necessitava un mínim de dues aules per a 40 alumnes dels cur-

sos de primer i segon, i una altra per a 25 o 30 alumnes de tercer.

Fonoll, que volia les millors condicions pedagògiques per a l'Escola que dirigia, va aconseguir que, per primera vegada, l'abril de 1852 els alumnes de la Normal iniciessin les pràctiques a l'escola pública que l'Ajuntament havia obert al carrer del Tigre; i, encara que estava una mica allunyada de la Normal i només tenia una aula, la bona organització del director va permetre que, tant els alumnes de segon com els de tercer, la freqüentessin als matins i a les tardes respectivament. Ara bé, com que no complia la normativa del Reglament –havia de tenir dues aules–, Fonoll torna a reclamar locals per a la Normal i per a l'escola pràctica, i una R.O. de l'11 d'abril de 1853 estableix que les escoles de l'exconvent de Sant Gaietà es faran servir per a les pràctiques. Aquest èxit va durar poc temps. L'Ajuntament va permetre l'habilitació d'aquestes escoles per a botigues i sales d'esbarjo en comptes de traslladar l'escola de cecs, com proposava el govern²⁹, a l'edifici on actualment hi ha el Palau de la Música; en 1856 les funcions d'escola pràctica agregada van passar forçosament a l'escola pública de la Baixa de Sant Pere, a l'exconvent d'Agonitzants³⁰. Com que va haver d'acceptar a desgrat la nova escola annexa, en reclamava una altra de millor en qualsevol oportunitat³¹ i, a partir de 1862, els alumnes amplien les experiències practicant també a les escoles públiques dels carrers

Robador i Montjuïc del Carme.

Com que la Diputació era remisa a facilitar fons per rehabilitar l'edifici que havia estat seu de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, novament, el 1853, es va perdre l'oportunitat d'establir la Normal adientment segons propugnaven dues R.O. de 23 de juliol de 1850 i 30 d'abril de 1852, deixant-la a l'Institut, on era. Fonoll, amb persistència, suggeria al Rector les possibles solucions perquè les traslladés a les autoritats.³²

A la primavera de 1853 s'en-sorra part de l'edifici que la Normal compartia amb l'Institut i per poder finalitzar el curs es trasllada a l'Acadèmia de Ciències Naturals i Arts, situada en un edifici contigu a l'església de Betlem; els professors de la Normal, per exercir la docència, aprofitaven els intervals d'horari durant els quals l'Acadèmia deixava desocupades les classes. Com a conseqüència d'això, s'emmagatzema el material didàctic i la secretaria es trasllada a la residència de Portaferriera on vivia Fonoll amb els alumnes interns. Les desventures de la Normal arriben a tals extrems que, a la Memòria de final de curs, Fonoll manifestava al Rector:

Lo que más llama la atención relativo a esta Escuela es la falta de local propio en que se halla desde su instalación. Errante de una a otra parte, recorrió cuatro edificios en el término de seis años, y vino a parar en el segundo piso del Instituto agregado a la Uni-

versidad en calidad de interinamente. Después de dos años de permanencia en dicho local, tuvo que salir de él a principios de abril último, en vista del estado ruinoso del edificio. Merced a la filantropía de la Academia de Ciencias Naturales y Artes de esta ciudad que facilitó sus clases ha podido esta Escuela terminar el curso que había empezado. Si para el curso próximo el gobierno no dispone la entrega del local que pronto debe dejar el Archivo de la Corona de Aragón, creo que no podrá abrirse dicho curso, pues hasta el presente ninguna casa particular se ha encontrado que reúna medianas circunstancias para establecerla.

El 1853 el govern suprimeix els internats d'alumnes; aleshores, Fonoll, per estalviar diners, trasllada el domicili a un pis més petit del carrer Xuclà, on també va instal·lar la secretaria de la Normal, mentre aquesta ocupa l'Acadèmia de Ciències i Arts.

Pel setembre d'aquest mateix any, la Guàrdia Civil es trasllada a l'exconvent Col·legi de Carmelites de la Rambla i abandona, al carrer de Sant Sever, el convent de Sant Felip Neri; tampoc aquest, proposat per Fonoll, va cedir-se a la Normal. Novament sense local, la Normal torna al carrer del Carme 45, en un racó de la Universitat vella, on va romandre fins a 1874 en l'òbit, sense poder impartir la docència adientment³³ perquè només

tenia una classe amb cabuda per a 40 alumnes. La situació era tan flagrant³⁴ que el Rector va haver de promoure un expedient davant el govern en què tornava a demanar per a la Normal l'exconvent de Sant Gaietà; però, com més amunt s'ha comentat, només va aconseguir l'escola pràctica.

Un altre immoble proposat, el 1854, per a Normal amb idèntics resultats, fou l'edifici contigu a la Col·legiata de Santa Anna, un edifici rònc que només conservava les parets apuntalades amb tres arcs que aguantaven la teulada.³⁵ Tanmateix, l'enginyer de Fonoll resol·lia la crítica situació de la Normal.³⁶

La provisionalitat continua. Les bones intencions de la Diputació de construir, el 1862, un edifici per a l'Institut i la Normal esdevenen simples projectes i la Normal estarà a punt de desaparèixer per una R.O. de juny de 1868, revocada a l'octubre.

El 1869, sent ministre Laureà Figuerola, i com a darrer intent, Fonoll proposa un dels pocs convents encara disponibles, l'exconvent de Sant Joan de Jerusalem –situat darrere del mercat de la Boqueria, avui encara hi ha un carreró amb aquest nom– confiant en la predisposició favorable que aquest podia tenir pel fet d'haver passat per dificultats semblants a l'hora de crear la Normal de Barcelona.³⁷ Els afanys per aconseguir bones instal·lacions no distreïen l'atenció de Fonoll de la tasca de director, en l'exercici de la qual desenvolupava acti-

vitats pedagògiques d'avantguarda: des de les primeres excursions a vivers de les rodalies de Barcelona, als convenis amb la Granja-Escola, l'ampliació de les escoles pràctiques i la introducció de classes de gimnàstica i de música, entre d'altres.

Temps més difícils

La inestabilitat política i social, i la penúria econòmica del país arran de la revolució de 86, van mantenir l'Escola Normal en la dissort; tanmateix, la migradesa d'espai no va impedir ampliar la docència al quart any de mestre normalista, que va durar fins a 1898. La llibertat d'ensenyança, però, seguida pel menyteniment dels governs de la Restauració per la cultura, va repercutir en la qualitat de la formació dels mestres a les darreries del segle XIX.

El 1872, la Universitat es trasllada al nou edifici de la Gran Via i mentrestant es troba per a l'Institut un lloc espaiós al Seminari Conciliar, situat a frec de l'església de Betlem i l'Acadèmia; no es va trobar cap lloc per a la Normal.

El febrer de 1873 la hisenda pública ven l'exconvent del Carme, on, encara després de 22 anys, hi havia la Normal; aquesta disposava fins al 28 de febrer de 1874 per abandonar-lo. Incapa-

ces les autoritats de trobar una solució, Fonoll acut novament a la benevolència de l'Acadèmia i s'hi instal·la provisionalment fins al 20 de maig, per evitar perllongar la suspensió de les classes³⁸.

Finalment, s'assigna a la Normal l'edifici del Seminari, que ja ocupava l'Institut. Ara bé, mentre que la Normal solament tenia dues aules i altres espais dispersos, poc decorosos i mancats de comoditat, l'Institut tenia tretze locals amb gabinets, laboratoris i altres sales. El greuge comparatiu era evident però insalvable; tanmateix, la insistència del nou director,³⁹ Crescenci M. Moles, va precipitar, novament, el 1875, el trasllat de l'Escola a quatre aules de la planta baixa del mateix Seminari, insuficients per poder impartir les classes d'escriptura i dibuix.

La Restauració borbònica, com diu Carrera Pujal, va complicar més les coses: la R.O. del Ministeri d'Hisenda que disposava el retorn a la Diòcesi de l'edifici del Seminari Conciliar porta la Normal, juntament amb l'Institut i la Junta provincial d'instrucció primària, a l'edifici de la Universitat a la Gran Via, a desgrat dels professors de la Universitat.

L'Escola s'instal·la al segon pis, on ocupa una superfície de 267 m²,⁴⁰ amb les finestres de les tres aules i les de direcció i secretaria en la façana esquerra mirant al carrer d'Aribau. Era l'espai conegut i freqüentat per alguns de nosaltres, on s'ubicava la sala de professors i la biblioteca d'histò-

ria moderna i contemporània. Totes les dependències tenien llum de gas, exceptuant el gabinet d'agricultura, mineralogia i botànica, la classe de música i la biblioteca; només una tenia calefacció. La nova seu també resultà insuficient i amb condicions dolentes.

Els estudiants prenen la iniciativa

Les conseqüències del desastre de 98 inicien a Catalunya la represa científica dins el moviment politicoregeneracionista impulsat per la burgesia. Això afavoria les aspiracions del professorat universitari de disposar de les pròpies dependències, i les del professorat de la Normal d'establir-se en un immoble adequat.

La tenacitat del nou director, Agapito Gómez, el 24 de maig de 1904, de sol·licitar a la Diputació la construcció d'un edifici escaient va cristal·litzar, cinc anys després, el juliol de 1909, en el condicionament –va importar 18.383 ptes.– i el trasllat de la Normal des de la Universitat al Passatge de l'Hospital de la Santa Creu, a l'edifici deixat per la Facultat de Medicina quan aquesta es traslladà a l'Hospital Clínic del carrer Casanova⁴¹.

La millora de local sembla que fou més aparent que real. Cinc anys més tard, el juliol de 1914,

els alumnes denunciaven al govern les deficiències, la brutícia i l'abandó del local, sense ser escoltats. En aquests moments, la Diputació, ja constituïda en Mancomunitat de Catalunya i dotada d'òrgans administratius i culturals propis, atenia més al progrés científic i social de la cultura catalana potenciant les seves pròpies institucions –citem el Consell de Pedagogia encarregat de programar i crear la Ponència que configuraria els nous estudis de magisteri a Catalunya⁴² que les dels organismes educatius estatals.

La crítica situació esdevingué a Barcelona en finalitzar la Primera Guerra Mundial s'afegia als fracassos de la monarquia la qual, volent-hi posar remei, l'any 1920 autoritzà crear, a petició del Rector, una comissió presidida per ell mateix, anomenada "Edificios de Instrucción pública de Barcelona" per adequar convenientment les instal·lacions oficials de Barcelona. Entre d'altres, en formaven part els directors de les escoles Normals amb la missió de prendre acords i proposar actuacions per a la instal·lació decorosa i apropiada dels establiments d'ensenyament oficial a la ciutat.

La primera actuació d'aquesta comissió fou enviar al govern una proposta de construcció d'un edifici de la Normal. L'única resposta de la Direcció general de construccions civils fou remetre al Director les bases del concurs per a la seva publicació al Butlletí de la província.

Novament, a finals de 1923, l'associació d'alumnes normalistes de Barcelona torna a insistir davant el govern central sobre les pèssimes instal·lacions de la Normal, un edifici vell, que amenaça ruïna, mancat de tota condició higiènica —envaït per la pudor inaguantable del dipòsit de cadàvers de l'hospital contigu— i de les indispensables condicions de llum i capacitat, i que quasi atemptava contra la salut d'alumnes i professors. A causa d'aquesta situació tan deplorable, el govern autoritza immediatament la Direcció, per R.O. de 28 de febrer de 1924, a crear una Comissió encarregada de les diligències de trasllat a un edifici ampli i dotat de condicions higièniques i pedagògiques. L'actuació del professor Jaume Poch, aleshores director de la Residència d'estudiants⁴³ i membre de la comissió, va conduir a localitzar un edifici en venda⁴⁴ que l'Estat no va comprar; tanmateix, va permetre llogar frec a frec una casa de veïns de la Rambla de Catalunya núm. 123, per un import anual de 30.000 ptes. Es va arranjar a corre-cuita i el setembre del mateix any ja hi era instal·lada la Normal. Novament, i mercès a la intervenció del Rector, el 1928 s'amplia amb els baixos de l'edifici que havien quedat lliures; la Diputació hi va haver d'invertir 36.176 ptes. Així doncs, durant la Dictadura de Primo de Rivera la Normal masculina surt definitivament del nucli antic i es trasllada en règim de lloguer a l'Eixample, a la Rambla de Catalunya núm. 123, on romandrà fins a 1964, en condicions, com de seguida veu-

rem, poc estimulants. Actualment s'hi ha bastit un edifici d'oficines, i una agència del Lloyds Bank n'ocupa els baixos.

La seu de la normal femenina

L'Escola Normal femenina fou creada el 1861 a instàncies d'Ot Fonoll, de resultes del Pla Moyano de 1857, i més tard que altres Normals femenines de l'Estat.⁴⁵ La seva primera directora, Eugènia Margote de Cueva, va romandre en el càrrec fins al 30 de juny de 1868. En els inicis, s'estableix de lloguer en un pis del carrer Sant Rafael, núm. 18; aviat ocupa un altre immoble en les mateixes circumstàncies a la Ronda de Sant Antoni núm. 91, a prop de la Universitat. Mentre el segle XIX el nombre d'estudiants de mestre no va excedir de 200, els quals eren d'una extracció social humil, la matrícula de la Normal femenina sempre va ser més nombrosa i, contràriament als aspirants masculins, les estudiantes procedien de famílies benestants. Possiblement la raó d'aquesta divergència rau en el fet que les noies havien de desplaçar-se a Madrid per obtenir el títol, perquè aquí no s'impartien totes les assignatures de la carrera, cosa que esdevenia un greuge per a les noies de condició humil.⁴⁶

L'edifici de la Normal femenina tampoc excel·lia en decòrum

ni en condicions higienicosanitàries ni pedagògiques. Una casa de veïns, amb aules reduïdes i sorolloses i sense biblioteca. La dificultat de trobar local per establir-se amb comoditat era idèntica a la que tenia la Normal masculina, com idèntica i constant, durant la Restauració, fou la denúncia d'aquesta situació. No minvava l'enginy dels seus responsables a l'hora de proposar edificis *ad hoc*. El 1894, Agustina Royo, l'aleshores directora, suggeria al Rector traslladar l'Escola a una casa del carrer Balmes propietat del Marquès de Marianao, dedicada a taller de pintura i d'escultura. Fins i tot, en la comunicació afegia que disposava dels diners per realitzar el canvi -1.498,97 ptes.-, estalviats com a conseqüència de no poder encabir cap llibre ni cap objecte dins l'establiment, i que, en darrer terme, en no traslladar-se, va haver de reintegrar al Banc d'Espanya.

Mercès a la intervenció de Prat de la Riba, el gener de 1909 la Normal femenina aconsegueix establir-se amb més llum i comoditat a la Rambla, al carrer Pintor Fortuny núm. 1, en el pis principal d'una casa particular més el terrat i un entresolat; el tercer pis de l'immoble servia d'habitatge de la directora i un quartet del quart pis per a habitatge del conserge. El lloguer era de 7.250⁴⁷ ptes.

El Pla Bergamin de 1914 va afavorir immediatament l'increment de la matrícula d'aquesta escola. En conseqüència es feia neces-

sari, aquest mateix any, ampliar les instal·lacions, fet que arribarà catorze anys després, l'any 1928, adaptant uns espais annexos amb sortida pel carrer de Montjuïc del Carme, núm. 5, la qual cosa engrandeix l'espai i permet augmentar el nombre de classes⁴⁸. Durant els primers anys de la Segona República, el deteriorament de l'edifici quasi va provocar una catàstrofe, ja que, en una visita del bisbe Irujita a l'establiment, va caure el balcó des d'on dirigia unes paraules.

De la segona república al temps present

El 1931, la Segona República introdueix una millora qualitativa en la formació dels mestres en exigir una formació científica idèntica als homes i dones que volguessin dedicar-se a aquesta professió, en règim de coeducació. El 1935 s'unifiquen, per tant, els edificis de les Normals masculina i femenina, i la Normal femenina passa a ocupar el mateix edifici de la Rambla de Catalunya que la Normal masculina⁴⁹. Si la unificació de centres aporta aspectes positius a la formació dels mestres, la manca d'escoles pràctiques annexes era un greu inconvenient.⁵⁰

La creació de l'Escola Normal de la Generalitat -instal·lada al carrer Urgell, núm. 137- el mateix any de la proclamació de la Repú-

blica, representa l'assoliment dels esforços de les institucions catalanes del primer terç de segle per fomentar els trets d'identitat del poble català.⁵¹ Esforços que van esdevenir efímers quan es va suprimir aquesta Escola al final de la Guerra Civil.

A partir de febrer de 1939 la dictadura de Franco instaura una censura aferrissada i un control social mitjançant la formació teòrica dels mestres. Llavors, l'edifici de la Rambla de Catalunya es caracteritzava per tenir una capacitat per a 200 alumnes distribuïts en les quatre aules dels dos pisos de la casa particular. A cada classe, hi cabien perfectament uns 50 alumnes, tanmateix, era convenient no carregar més el sostre. La biblioteca, amb unes instal·lacions mediocres, també feia les funcions de sala d'actes no gaire espaiosa. L'única zona d'esbarjo dels alumnes era un terrat envoltat pels patis dels veïns.⁵² Sense escola pràctica, les distàncies i l'allunyament de les escoles públiques de la ciutat constituïa un handicap significatiu en la formació dels futurs mestres perquè havien de renunciar a realitzar pràctiques i altres experiències.

Si les autoritats franquistes troben l'edifici en aquestes condicions, la degradació de l'entorn pedagògic va arribar a extrems tals que, el 1956, durant una visita del Director General, aquest no es va poder estar de dir que "la Normal de Barcelona tenia unes instal·lacions denigrants". Agrupades les dues escoles Normals

en un mateix edifici, els matins estaven reservats a la Normal femenina i les tardes a la masculina. El fet de no tenir classes mixtes feia difícil una distribució racional i equitativa de l'alumnat femení, tant per manca d'aules com de professors. Contribuïa a aquesta penúria docent la migrada dotació que rebia de l'Estat que, sense cap lògica, distribuïa els mateixos fons per a totes les Normals, perjudicant les que, com la femenina de Barcelona, tenien una matrícula excessiva. L'exigua dotació per a material i manteniment que rebia de la Diputació i de l'Ajuntament tampoc millorava la situació. Hem d'afegir també l'augment de treball administratiu, de secretaria i d'exàmens que havien de realitzar els professors de la Normal de Barcelona que, pel fet de ser cap del districte universitari, era l'encarregada de convalidar els estudis dels alumnes de les Escoles de Magisteri de l'Església; aquests centres, creats amb el Pla docent de 1945 per a la formació dels mestres d'ordes religiosos, havien esdevingut autèntics centres docents de caràcter privat d'estudiantat seglar, fonamentalment femení, i a penes aportaven benefici a l'Estat.

En la visita ja esmentada, el juliol de 1956, el Director General d'Ensenyament Primari promet la construcció immediata d'una Normal. La Diputació ofería un solar entre els carrers París, Villarroel i Urgell que la Junta Provincial de Construccions Civils va desestimar. El 1958, l'Ajuntament de Barcelona cedía un solar

sense urbanitzar, lluny de la ciutat i amb manca de comunicacions, prop del barri d'Horta,⁵³ que també es va desestimar. Es va preferir un altre solar del barri de Sants, també cedit per l'Ajuntament, on havia estat ubicada l'antiga presó de dones, entre els carrers Bargés, Puiggarí, Guitard i Melcior de Palau, molt proper a l'estació de ferrocarrils de Sants.

La nova seu de la Normal al carrer Melcior de Palau, 140 s'inaugura l'octubre de 1964, sent aleshores director Francisco González Ponce. La premsa ciutadana es feia ressò de l'efemèride; també se'n feia la revista *Más allá* que, com a portaveu dels estudiants de magisteri de Barcelona, sortia el mateix curs coincidint amb les festes de sant Tomàs d'Aquino.

L'Escola Normal de Barcelona va haver d'esperar quasi cent vint anys per tenir aquestes instal·lacions decents, que ben aviat van esdevenir obsoletes ja que les aules es van veure desbordades per l'increment d'alumnes amb el Pla d'estudis de les Escoles Normals de 1967 que, després de cursar dos anys d'estudis i un any de pràctiques remunerat, establia l'accés directe del 30% de l'alumnat amb millor expedient acadèmic; també cal tenir en compte que es podia estudiar de nits⁵⁴.

Aquesta situació es veu alterada per la Llei General d'Educació de 1970, que establia especialitats en el magisteri i con-

feria el rang d'universitaris als estudis de mestres. A conseqüència d'això, per primera vegada el professorat de la Normal passava *de facto* a idèntica categoria després de l'aferrissada mobilització del professorat contractat. Les aules s'ampliaren als coneguts "barracons" de Pedralbes, on s'impartien les especialitats de Ciències Humanes i Parvulari.

Amb l'establiment de la democràcia, en organitzar-se la Universitat de Barcelona per la LAU en Departaments que engloben els professors dels diversos Centres que, allora, s'agrupen en unitats superiors, les Divisions, l'Escola Universitària de Formació del Professorat segueix el mateix camí que la Divisió a la qual pertany. Raons de tipus espacial, científic i polític han portat l'antiga Normal de Barcelona, el febrer de 1996, a la darrera seu, les Llars Mundet, aquesta talaia d'Horta que, per no canviar les circumstàncies, tampoc ha estat construïda amb finalitat docent.

Com a colofó, després d'haver resseguit a vol d'ocell la intricada trajectòria de l'Escola Normal de Barcelona al llarg de la seva existència, podríem dir que totes les raons exposades com a causa de la seva marginació tenen indiscutiblement un únic origen, un Estat liberal dèbil que, incapaç d'assumir els projectes de govern, es recolzava en l'exèrcit i l'església.

Si a l'inici d'aquest treball hem considerat les instal·lacions de la

Normal –per l'oblit institucional en què s'ha desenvolupat– com la ventafocs de la instrucció pública, aquest qualificatiu no ha de desmerèixer ni ha de ser en detriment de la tasca dels directors, personalitats valuosíssimes fins a la Restauració que, juntament amb els professors, malgrat les deficiències, van sacrificar sovint llurs interessos personals per aconseguir allò que des de les institucions se'ls negava i que van situar la Normal de Barcelona entre les Normals pioneres de l'Estat quant a les innovacions pedagògiques que hi va introduir, les quals no són objecte d'aquest article.

Notes

- (1) Sembla que no ha estat l'única institució docent que ha passat per circumstàncies similars; també l'institut va trigar quasi set anys a tenir edifici propi. Vegeu B. Delgado: "Los primeros institutos de segunda enseñanza", a: *Educació i Història. Revista d'Història de l'educació*, núm. 2. Barcelona, 1995, pàg. 25.
- (2) CARRERA PUJAL, J.: *La Universidad, el Instituto y las Escuelas de Barcelona en los siglos XVIII y XIX*, Barcelona: Bosch, 1957, 117, en dona informació.
- (3) El 1846 era soci d'aquesta entitat amb el càrrec de bibliotecari.
- (4) Ramon Carnicer, a *Vida y obra de Pablo Piferrer*, explica que no va desplaçar-se a Madrid per estudiar a l'Escola Normal perquè quan arribà el moment d'anar-se'n estava engrescat en activitats que li resultaven més atractives, com ara la traducció d'obres literàries; el 1841 va traduir, en col·laboració amb Figuerola, *El marido de la Viuda*, d'Alexandre Dumas. Carrera Pujal també fa referència al mateix, *op. cit.* pàg. 120.
- (5) A.H.N. Madrid, Sección Universidades, Expediente Figuerola.
- (6) Jordi Rubió i Balaguer, a *Il·lustració i Renaixença* (1989), Barcelona: P.A.M., reproduïx dues cartes que el seu pare va rebre de Laureà Figuerola mentre estava a la capital. Una d'elles, i amb les informacions que he pogut esbrinar, em permet aportar noves dades per aclarir la identitat d'un dels dos amics de la primera carta –els dos amics són Nadal i Barrau– dels quals tramet salutacions. Em refereixo a Barrau. Es tracta d'Antoni Barrau, barceloní, amb coneixement tècnic de màquines, germà de Josep Oriol Barrau i Esplugas i de Teresa Barrau, que per aquestes dates estava a Madrid treballant a les ordres del sr. Bonaplata i anys més tard estava a Manchester, on es dedicava a enviar maquinària a Catalunya, a assessorar i a donar consells als fabricants catalans sobre les característiques tècniques de les màquines que adquirien a Anglaterra. Treballà a les ordres dels germans Muntadas quan el 1847 van instal·lar la nova fàbrica a Sants. Vegeu Ma L. Gutiérrez: *La España Industrial 1847–1853. Un modelo de innovación tecnológica*, 1994, Tesi doctoral, p. 210 i 211, (en premsa). Possiblement l'amistat amb Antoni Barrau va permetre a Figuerola conèixer la seva germana Teresa, vídua de Pau Bosch, amb qui es va casar. Aquest fet referma l'opinió que dona Rubió de Figuerola respecte a la circumstància que aquest, en els anys de la seva residència a Madrid, no hagués oblidat i deixat de parlar el català.
- (7) N'hi ha un exemplar a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona.
- (8) Segons Carrera Pujal, la Diputació el va felicitar. El *Diario de Barcelona* en donava la notícia.
- (9) Tanmateix, anys més tard, la Normal Central reclamava a la Diputació 6.000 rals de billó que encara devia per la pensió d'aquests alumnes; si finalment la Diputació accedeix a pagar, és descomptant els mesos que, per vacances, no hi havien assistit.
- (10) B.O.B. núm 67, dimarts 6 de Juny de 1843. Diu: "Teniendo que establecerse en esta capital una escue-

- la Normal de instrucció primària para que en ella hagan sus estudios teóricos los que aspiran a ser maestros, con arreglo al art. 11. de la ley de 21 de julio de 1838, y en tanto el gobierno resuelve sobre la concesión de un edificio del estado pedido para dicha escuela, se me ha ofrecido el director que ha de ser de ella, D. Laureano Figuerola, a explicar un curso preparatorio a los sujetos que quieren obtener el título de maestros en los próximos exámenes de septiembre. Conociendo las muchas ventajas que los aspirantes a dicho título pueden reportar de un curso uniforme, donde, aunque brevemente, recorran las materias objeto de la enseñanza primaria, los sistemas y métodos recomendados por la Excm. dirección de estudios y conciban el espíritu benéfico de la ley vigente; he aprobado la apertura de dicho curso preparatorio que empezará el día 15 del próximo mes de junio, dándose las lecciones en una de las salas de la nacional Casa Lonja que la Ilustrada Junta de Comercio ha tenido la bondad de facilitar...”.
- (11) El *Diario de Barcelona* núm. 170, de 19 de juny de 1843, p. 2347, publicava les excel·lències de l'obra del francès M. Salacroux, traduïda al castellà per Bartomeu Mestre, prevere de Mallorca, *Elementos de Historia Natural*; deia que s'havia adoptat a les escoles normals franceses i que també a Madrid i a altres normals valoraven la precisió i la claredat metòdica i "la coincidència de haberse establecido en esta capital la Escuela Normal donde debe enseñarse botánica, y la escasez de libros elementales que hay nos ha sugerido la idea de anticipar el tratado de botánica a fin de que los alumnos de dicho establecimiento puedan utilizar sus lecciones".
- (12) Tal com va fer el 1844 amb l'ex-convent dels dominics que l'Ajuntament proposava per establir-hi la Normal.
- (13) Vegeu A. MIÑAMBRES ABAD (1994): *L'escola normal de Lleida. Una crònica dels seus primers 100 anys. 1841-1940*. Lleida: P.U.L.I.; J. NOGUERA ARROM (1984): *La escuela normal de Tarragona (1843-1931)*. *Cien años de la vida de una Escuela Normal*, Barcelona: E.U.B.; J. CLARA, P. CORNELLA, J. PUIGBERT, (1995): *La Normal de Girona. 150 Anys d'història (1844-1994)*. Girona: U. de Girona.
- (14) B.O.B. R.O. 3 de desembre de 1845: "El fácil acceso al profesorado de la primera enseñanza es ciertamente una de las causas que más contribuyen al estado lamentable en que se hallan nuestras escuelas. Sin más garantía para aprobar la idoneidad y suficiencia de los que aspiran al magisterio público que un examen no siempre riguroso, de materias determinadas, cualquiera se encuentra autorizado para entrar en esta carrera y dedicarse a una ocupación de la más alta importancia para el gobierno y de graves y trascendentales consecuencias para la sociedad. Establecidas hoy las Escuelas normales de instrucción primaria en casi todas las provincias es indispensable y conveniente que se fije la atención en obtener resultados provechosos que de su planteación y sostenimiento ha de reportar al país... uniéndose a esta consideración la de que tan útiles seminarios adquieran de una vez la estabilidad y el buen orden que han de menester para su progreso y disciplina"... disposava: 1r, que des del març de 1846 cap alumne no seria admès a examen per a l'obtenció del títol de mestre d'escola elemental d'instrucció primària si no feia constar la seva assistència com a mínim durant tres mesos a alguna de les escoles normals de província; 2n, que des del setembre del mateix any, l'assistència a l'escola normal hauria d'haver estat d'almenys sis mesos, i a partir del mes de setembre de 1847, d'un any escolar; 3r, el mateix havia de practicar-se amb els aspirants al títol de mestre d'escola superior; a més, aquests, des del març de 1848, haurien d'acreditar haver cursat a l'escola normal els dos anys que constituïen l'estudi complet d'aquells seminaris.
- (15) B.O.B. núm. 111, 13 de setembre de 1847. Una R.O. disposava que d'aleshores endavant les escoles normals solament havien de mantenir un nombre d'alumnes equivalent a la meitat del nombre de partits judicials que tenia cada província i l'import

de les pensions havia de sortir dels pressupostos de les províncies en comptes del dels ajuntaments, com s'havia fet fins aleshores. Per estudiar a l'escola normal els alumnes s'havien de seleccionar d'entre els més destacats, mitjançant una convocatòria d'examen de les matèries que marcava la llei, feta pels mestres de l'escola normal, entre tots els aspirants de la província.

- (16) B.O.B. núm. 47, 24 d'abril de 1845: Gobierno superior político de la Provincia de Barcelona. "Es ya una mengua para esta provincia no tener planteada la escuela normal que ha de formar los buenos maestros de instrucción primaria y sin los cuales nunca podrán florecer las escuelas elementales. Ya lo reconoció uno de mis antecesores quien en mayo de 1843 dispuso que se abriese el curso preparatorio en una de las salas de la casa Lonja con el fin de instruir a los que aspirasen a presentarse a exámenes en el inmediato septiembre. Circunstancias bien sabidas han diferido la realización de esta benéfica idea.

La provincia de Barcelona necesita ensanchar y mejorar la instrucción primaria que es la base de la civilización del pueblo. Convencido de ello, mientras que se habilita un local a propósito para la enseñanza en conformidad con lo establecido o mandado por S.M. he dispuesto que en 1° de mayo próximo se abran los cursos teóricos en el ex-convento de San Sebastián a las horas que se anunciarán al público..."

- (17) A. Elias de Molins, *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes en el siglo XIX*, Barcelona T.I, pàg. 599. Les seves notes, al meu entendre, mereixen crèdit. Havia estat company de Figuerola a la Càtedra d'Economia Política de la Junta de Comerç i va mantenir-hi l'amistat. És molt probable que Figuerola li hagués transmès tot el que explica; a més, l'època de què parla li era propera.
- (18) Francesc Carbó també havia estat professor de l'Escola Normal de Madrid el 1841 i inicià les classes a la de Barcelona l'any 1845. Amb Laureà Figuerola va treballar en la publicació de la *Revista General de Instrucción Pública*; va morir el 1846; el

va substituir Zenon Martí, el qual va haver de realitzar les tasques de director interí, mentre Figuerola preparava les oposicions i impartia classes a la universitat; així es pot comprovar per les despeses realitzades per la Normal a la Comissió Provincial d'Instrucció Primària en els mesos de gener i febrer de 1847 (Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona) i, possiblement, fins a la incorporació de Mariano Carderera a l'inici del següent curs.

- (19) CARRERA PUJAL (1957), *Op. cit.* p. 124 i ss.
- (20) CARMÉ CARRERAS JANSANA, Tesi doctoral, p. 24. A. ELIAS de MOLINS, *op. cit.*, afirma el mateix.
- (21) *Diario de Barcelona*, 16 de maig de 1846, núm. 136, fa una descripció del nou centre anunciant que es traslladarà durant el mes de juny.
- (22) El mateix Mestres, a la Sessió pública extraordinària celebrada el 12 de març de 1876 per honorar la memòria d'Ot Fonoll, el tercer director de la Normal de Barcelona, recorda la ubicació en el seu domicili particular, la seva pertinença al claustre dels primers professors, així com el fet d'haver d'abandonar la Normal en veure's privat d'una càtedra, precisament quan Fonoll n'iniciava la direcció. Així mateix, en 1849 els exàmens finals dels alumnes que havien estudiat a la Normal sota la direcció de Mariano Carderera, celebrats el 24 de Juny i que serviren per a acomiadar-lo, es van realitzar al saló del Col·legi del Sr. Mestres.
- (23) B.O.B., núm. 97, 13 d'agost de 1847, davant l'informe de la comissió provincial d'instrucció primària de Barcelona, el 21 de juliol de 1847 el director general d'instrucció pública prenia mesures punitives contundents com separar de l'escola normal els alumnes que demostrassin manca d'aplicació i d'assistència a més de 30 lliçons. En endavant, respecte a l'absentisme, no solament a l'escola Normal de Barcelona sinó també a la resta d'escoles normals, se seguiria la mateixa pràctica que a les universitats, és a dir, a partir de les quinze faltes d'assistència, l'alumne quedaria esborrat de la llista i perdria curs, excepte en cas de malaltia, en què els deixebles podrien absentar-se un mes, sempre que en

- el termini dels primers cinc dies ho notifiqúessin mitjançant un certificat mèdic.
- (24) El *Diario de Barcelona* es feia ressò del lluïment amb què havia excel·lit, tot felicitant-lo.
- (25) B.O.B. núm. 71, dimecres 13 de juny de 1849. Juntament amb Mariano Carderera foren nomenats inspectors generals d'instrucció primària Francisco Iturzarta, Joaquín Avendaño, Cástor Azarjo i Alcalde, Joaquín Benet i Maixé, director de la Normal de Tarragona que va morir poc després, i José de Arce Bodega. Va ser nomenat Inspector de Barcelona Bru Bardoya, fins aleshores director de la Normal de Girona.
- (26) *El Bien Público*, núm. 138, dimarts 26 de juny de 1849. En aquest comiat els alumnes van regalar a Mariano Carderera una medalla d'or treballada per l'artista Pomar que deia: *La España será feliz cuando se regenerere por la educación*, i una ploma de plata als altres dos professors.
- (27) Arxiu Històric de la Normal de Barcelona, (en endavant AHNB), Carta al Rector, 29 de setembre de 1849, "se han hecho ante el jefe superior político de la Provincia las gestiones convenientes para obtener un edificio del Estado, conforme está prevenido en el Reglamento, y todo ha sido infructuoso. Se designó a dicha autoridad como local a propósito y actualmente disponible, el convento que fue de los Trinitarios calzados y contestó que lo ocupaba la Guardia Civil, y que se procurase encontrar una casa particular. Esto no ha sido posible por más que se haya buscado; porque las casas que són a propósito, o bien se hallan destinadas para fábricas y otros objetos de comercio, o bien sus dueños exigen precios y condiciones inadmisibles y otros no quieren destinarlas para tales establecimientos. En tal estado, siguiendo las insinuaciones de V.E. y a fin de poder abrir el curso en la época señalada por Reglamento, y admitir a los alumnos pensionados que enviarán las provincias del Distrito universitario se me ha proporcionado con mucha dificultad y he tomado en arriendo un segundo piso en la calle de Mercaders núm. 2 para vivir con los alumnos internos, y el piso en que hasta ahora

ha estado la Escuela Normal sito el la calle del Conde del Asalto núm 13, el cual no tiene más que una sala capaz para las clases servirá para las lecciones. De este modo la Normal quedará establecida, pero imperfectamente; pues el director con los alumnos internos vivirán un cuarto de hora lejos del local de la escuela, que no tiene las salas necesarias para aulas, carecerá de Escuela práctica por no haver local para ella y no podrá estudiar experimentalmente la agricultura porque no tiene jardín ni huerto. Para establecer conforme a Reglamento esta Escuela normal es preciso que el gobierno haga desaparecer el principal obstáculo que se opone a ello; este es la falta de local. Podría disponer que la Guardia civil ocupase otro local y ceder el convento de Trinitarios calzados para Escuela normal, sin embargo que carece de huerto. También podría designarse el convento de M.M. monjas Franciscanas Elisabets,—situat a la plaça del Bonsuccés—, las cuales vuelven a ocuparle por haber expuesto equivocadamente al Gobierno que no se le daba el destino de instrucción pública para que fue cedido; este edificio reúne todas las circunstancias del Reglamento. Muy bueno sería el convento de las M.M. monjas Franciscanas de Jerusalem, el cual ocupan cinco o seis monjas que podrían pasar a uno de los dos existentes de la misma órden, tales son: el de las Franciscanas de la Misericordia y el de las dichas Elisabets. De la órden de Santo Domingo existen tres conventos de M.M. de los cuales si el gobierno quisiera podría destinar el de Montesión que es el más a propósito" (aquest darrer paràgraf, malgrat que el va escriure apareix esborrat). "Este es, Excmo Sr el estado satisfactorio de la Escuela normal superior de maestros de Barcelona y estos los datos que he podido reunir para procurarla un local conveniente, debiendo añadir a V.E. que eludo la responsabilidad que sobre mí podría recaer por la parte moral de los alumnos internos; pues en las continuas idas y vueltas de la casa en donde vivirán al Establecimiento, que no me será fácil vigilar continuamente, pueden descarrarse. Otra

circunstancia que no debo ocultar a V.E. es, que concluido el trimestre actual de nuevo queda la Escuela en la necesidad de proporcionar otro local por ser interino el que en la actualidad ocupa".

(28) AHNB "El antecesor de V.E. promovió una cesión que el año anterior hizo el Excmo. Ayuntamiento de parte del exconvento de S. Cayetano para colocar la escuela Normal. Aquella Corporación confirmó dicha cesión; pero con la precisa condición de conservar en dicho edificio una escuela de niñas sostenida por la Junta de Damas, otra de párvulos y sobre todo la de ciegos para cuyo objeto y no otro le fue cedido el convento por el Gobierno. Notificada esta resolución el director de la escuela normal se resistió a admitir aquel edificio por dos razones; primera porque no le quedaba local suficiente para colocar la normal y segunda porque la escuela de ciegos que se dedica todo el día al estudio de la música, era un obstáculo del que no se puede prescindir en un Establecimiento de instrucción. Si V.E. con su superior autoridad tuviere a bien disponer que la escuela de ciegos pasase a otro local que sería fácil de encontrar pues que no necesita sino una o dos salas para las lecciones podría colocarse en dicho edificio la Normal habilitándolo para ello y sin que tuviesen que desocuparlo por ahora las citadas escuelas de párvulos, de niñas y otra pública de niños que podría servir de Escuela práctica del Establecimiento de la que carece ahora con notable perjuicio".

(29) AHNB. Correspondència amb el Governador de la provincia, 20 de desembre de 1855: "Ha llegado ya el caso de pedir a VS amparo y protección contra la usurpación que pretende hacerse al Establecimiento del local que ocupa su Escuela práctica. En efecto, desde el día de ayer se está trabajando y demoliendo en la pieza contigua. Esta mañana al caer un pedazo de la bóveda ha destrozado una de las puertas que comunican con dicha escuela causando su ruido y efecto tal trastorno en los niños que ha sido preciso despedirlos antes del tiempo del Reglamento.

¡Y para qué todo eso! Excmo sr. para convertir una escuela pública de niños

en una sala de baile; inutilizan un establecimiento en que se instruye y moraliza con objeto de proporcionar diversión y pasatiempo; y por último para desposeer a la Escuela Normal de un local que le pertenece por dos distintos conceptos. Parece increíble que por corporaciones que se dicen populares puedan cometerse tales desaciertos dignos de los tiempos en que se acallaba al pueblo con diversiones al mismo tiempo que se sujetaba su inteligencia. Cuan distinto es ese proceder de las miras del gobierno y del espíritu de la época presente, lo dejo a la alta penetración de VE. En consecuencia de lo que llevo expuesto, me dirijo a VE para que en bien de la instrucción pública se digne mandar al Sr. Alcalde disponga suspender los trabajos que se hacen en los bajos del exconvento de San Cayetano y deje en pacífica posesión de ellos a la Escuela práctica hasta que otra cosa disponga el gobierno."

(30) Les condicions del nou local i les reflexions que Fonoll feia sobre la influència de les pràctiques en la formació dels mestres es palesen en la carta que envia al Rector el 26 de desembre de 1855; "...Consiste dicho local en dos salas separadas en el segundo piso del expresado exconvento de Agonizantes. La una clara pero sin ventilación puede contener solo cincuenta niños comodamente, la otra irregular, oscura y de poca capacidad es enteramente insertible para escuela.

El objeto de las escuelas prácticas normales es ofrecer un modelo para las de niños y servir a los alumnos aspirantes al magisterio para la aplicación de los sistemas y métodos de enseñanza. Las circunstancias del local indicado para la Escuela práctica lo hacen enteramente inutil para este objeto y creo que es preferible que los aspirantes a maestros se queden sin practicar a que lo hagan en una escuela pequeña, irregular, oscura y que está muy lejos de ser un modelo. Por estas razones no puedo ni debo admitir el mencionado local y suplico a VS haga así entender al Gobierno de S.M. y al sr. Gobernador de la Provincia para que se sirvan disponer lo necesario,

a fin de que los alumnos de esta escuela no carezcan de la práctica en la enseñanza... Además despojando a la Escuela práctica normal de un local que le pertenecía se incurre por la municipalidad de Barcelona en dicho abuso, cual es formar una sala de baile y tiendas o almacenes en los bajos del convento de S. Cayetano para obtener productos lo que es contrario al espíritu de la ley de desamortización cuyo objeto fue quitar administraciones y monopolios..."

(31) AHNB A l'Ajuntament de Barcelona, 16 d'agost de 1867: "A seme aseguado que esa corporación ha determinado establecer una escuela pública de primera enseñanza en el segundo piso del edificio llamado Comunes Depósitos. Enterado de la capacidad y otras buenas circunstancias de aquel local, le creo muy a propósito para las dos secciones de la escuela práctica agregada a este establecimiento y en este concepto suplico a V.E. se digne destinarlo a dicho objeto. El local que ocupa actualmente la escuela práctica normal es tan mezquino y desprovisto de buenas cualidades, que es indigno de la segunda capital de España, resintiéndose de ello no sólo la población, sino también la provincia. La oportuna ocasión que acaba de presentarse puede hacer desaparecer tales inconvenientes y confío fundadamente que accederá a mi solicitud disponiendo que la escuela práctica normal sea trasladada al segundo piso de los Comunes Depósitos".

(32) AHNB Al Rector, 22 de maig de 1852 "...Para el caso que fuese absolutamente imposible colocar esta Escuela en dicho local –es refereix al de l'Arxiu de la Corona d'Aragó–, indicaré los demás edificios que en mi concepto podrían servir para tal objeto: 1º El exconvento de San Juan. En el piso bajo de dicho edificio hay una escuela pública, en el 1º la biblioteca provincial y en el 2º la Sociedad Económica y la Academia de Buenas Letras. Según tengo entendido buena parte del 2º piso, el 3º y una casa que está contigua al convento y forma parte del mismo, con un jardín, se halla alquilado. Sin pretender que se traslade la biblioteca, cosa que creo muy difícil, entien-

do podría establecerse en dicho edificio todas las dependencias de la Escuela normal. La escuela pública del piso bajo se convertiría en escuela práctica. La Sociedad Económica y la Academia de Buenas Letras no celebran regularmente más que una sesión mensual y si no fuera posible trasladarlas a otra parte, podrán continuar en el mismo edificio facilitándolas la Escuela una sala cuando tuviesen que celebrar sus sesiones. Este local reúne muchas ventajas pues hasta tiene un jardín en donde podrían hacerse las principales aplicaciones prácticas de la agricultura y es el que ofrece pocos gastos para su habilitación. 2º. Otro local pudiera destinarse al mismo objeto y es el exconvento de San Cayetano el cual fue cedido al Ayuntamiento para escuela de ciegos. Actualmente contiene una escuela pública de niños, otra de niñas de la Junta de Damas y la de ciegos. Trasladando a otro lugar la escuela de niñas quedaría local suficiente para establecer esta Escuela. En este caso, la pública de niños se convertiría en práctica y la de ciegos se colocaría en la parte del primer piso que dejaría desocupada la de niñas. El coste de las obras de rehabilitación según cálculo de un arquitecto que en otra ocasión inspeccionó el edificio para el mismo objeto sería de unos 60.000 reales, la mayor parte de esta cantidad debería invertirse en la habilitación de la iglesia para formar clases capaces y claras. A últimos de 1849 el ayuntamiento accedía a que se colocase la Escuela Normal en dicho edificio sin perjudicar a los edificios que en él existían. Uno de dichos establecimientos era una escuela de párvulos que se halla suprimida actualmente. 3º Hay además otros dos edificios que creo pertenecen al Estado, en cada uno de los cuales podría establecerse la Escuela Normal. Estos son el antiguo local del gobierno civil situado en las Ramblas y el otro el exconvento de San Felipe Neri. reuniendo en uno de los dos las oficinas que en ambos existen, quedaría disponible el otro para colocar esta Escuela. Debo poner en su conocimiento que si el próximo curso se matriculan sólo 40 alumnos de pri-

mer año, se verá esta Escuela en el caso de no saber donde tener las lecciones por la poca extensión de las salas del local provisional que ocupa..."

- (33) Les classes s'iniciaven a les vuit del matí sense interrupció fins a les dues; i a la tarda, es reprenien a dos quarts de quatre fins a les set. Malgrat tot, els alumnes de primer i els de segon curs no rebien ni la meitat de les classes que preveia el Programa general.
- (34) El curs va començar amb un mes i mig de retard perquè encara no s'havia condicionat l'aula que el Rector, a petició de Fonoll, li va cedir per realitzar activitats pràctiques i que no tenia llum. A la classe assignada expressament, de 50 peus de llargada per 11 d'amplada, s'encabien els 81 alumnes matriculats de primer i segon, amb l'agreujant que, quan plovia, l'aigua de pluja es filtrava per les parets, la qual cosa, a més d'alterar l'ordre, deteriorava encara més l'estructura de l'edifici. A més, havien de finalitzar abans el curs per poder fer primer els exàmens de l'Institut i a continuació els de la Normal. Així mateix, estaven mancats de professor substituït, per la qual cosa es quedaven sense classes si el professor no hi podia assistir.
- (35) Segons l'informe de l'arquitecte era totalment inútil per a tal fi i molt cara. Tanmateix Fonoll considerava que el solar que ocupava aquest edifici podria servir, juntament amb uns altres dos trossos que tenia a tocar i l'hort de la part oriental; tot plegat bastaria per establir-hi la Normal amb totes les seves dependències i l'hort corresponent. Al mateix temps, i per fer possible aquest desig, informava que a l'edifici hi havia diverses dependències de lloguer que podrien servir si les autoritats donaven la preferència a l'establiment de l'Escola Normal.
- (36) AHNB. Correspondència al Rector, 13 d'octubre de 1860: "He habilitado la clase baja que V.S.I. se dignó destinar para los ejercicios prácticos del establecimiento; con las obras más indispensables he tenido que amueblarla con las mesas y bancos de la sala destinada a los alumnos que estudian para maestros superiores,

la cual ha quedado por consiguiénte sin mueble alguno. Con objeto de que dichos alumnos no reciban en pie la instrucción y esten lo menos mal posible he tenido que utilizar todos los deshechos de la Escuela, con lo que se ha provisto de bancos la mencionada clase; pero de una manera irregular, poco segura e impropia de un Establecimiento que debería ser modelo, si no de lujo, al menos de regularidad, buena distribución y arreglo de clases. La influencia que en el porvenir pueda tener la clase y sus impropios muebles en el ánimo de los alumnos que la frecuentan, no se oculta a la superior ilustración de V.S.I. y por lo mismo me abstengo de manifestarlo".

- (37) AHNB A la Junta provincial de Primera enseñanza, 26 de desembre de 1869:

"Si lo pasado relativamente al local de esta escuela es poco halagüeño, lo venidero presenta aún peor perspectiva pues no está lejano el día en que perderá el que actualmente posee. En efecto, cuando se inaugure la nueva Universidad, se incautará el estado del edificio que hoy ocupa y lo venderá quedando por consiguiénte este establecimiento sin local. En tal caso la Provincia tendrá que facilitarle otro, ya sea de su propiedad ya sea tomándolo en alquiler. Lo primero no puede tener lugar, por cuanto no posee la provincia local alguno a propósito para escuela Normal; lo 2º será muy gravoso a los fondos provinciales pues no ha de bajar de 1600 escudos el alquiler de un edificio que reuna las condiciones necesarias. Agréguese a esto lo que cuesta el alquiler de la escuela Normal de maestras y se verá que la provincia vendrá obligada al pago de 2500 a 3000 escudos al año por solos los alquileres de sus escuelas normales. Para evitar tan enormes gastos a la provincia me atrevo a presentar a VS un proyecto o pensamiento para que en el caso de encontrarlo aceptable, se digno tomarlo por su cuenta como autoridad inmediata de esta escuela. Consiste en pedir al gobierno Central por intermedio de la Excma Diputación provincial uno de los edificios del estado que no tienen actualmente destino alguno. El

- que mejores condiciones reúne, según mi modo de ver es el exconvento de San Juan de Jerusalén cuyo primer piso ocupa la biblioteca que ha de pasar a la nueva Universidad; pues por su capacidad y buen estado, le considero suficiente para contener las dos escuelas normales, y aún quizás las oficinas de esa muy Ilustre corporación de modo que en un mismo edificio podrá reunirse todo lo relativo a la primera enseñanza perteneciente a la provincia. La circunstancia de ser actualmente ministro de Hacienda Laureano Figuerola es muy a propósito para conseguir dicho edificio; pues habiendo sido el primer director de esta normal, sabe lo que son tales establecimientos, conoce sus necesidades y me parece que recordando las dificultades con que tropezó y no pudo salvar en su tiempo, facilitará ahora, que está en su mano, el edificio que se le pide para establecer esta Escuela Normal."
- (38) AHNB Al *Presidente de la Academia de Ciencias naturales y Artes*, 20 de març de 1874: "Con motivo de haberse vendido el edificio público en dónde se hallaba establecida esta Escuela, tuvo que suspender sus lecciones el día 1º del crte, sin que hubiesen producido efecto alguno las muchas reclamaciones hechas a la Excm. Diputación provincial para evitar semejante percance. Sin embargo dicha Corporación ha conseguido en el seminario Conciliar el puesto necesario para colocar este Establecimiento; pero por efecto de ciertas circunstancias no puede tener lugar la traslación tan pronto como convendría. Prolongar por más tiempo la suspensión de las clases sería una grande calamidad; a juicio del Claustro de profesores que redundaría principalmente en contra de sus alumnos. En situación tan crítica y después de haber apurado los medios de salir de ella, pero sin resultados, el Claustro ha dirigido la vista hacia la Academia de Ciencias Naturales y Artes, en la que confía encontrar la misma benevolencia y favor que en la primavera de 1853".
- (39) Fonoll mor a Barcelona el 8 de març de 1875 sense haver trobat el lloc idoni per a la Normal.
- (40) AHNB *Memòria descriptiva curs 1907-1908*.
- (41) AHNB A la Memòria del curs 1908-1909: "La munificencia de la Excm. Diputación provincial ha hecho que se introdujeran modificaciones de gran importancia en el inmueble quedando acondicionado para la instalación de la escuela en él, así como, y, aunque no en la forma que deberían, las habitaciones del S. Director y las del conserje y del portero".
- (42) Consell de Pedagogia de la Mancomunitat de Catalunya, *Bases pedagògiques dels Estudis Normals*, 10 de setembre de 1920.
- (43) Cal destacar que la Normal de Barcelona, juntament amb la de Cadis, fou la primera Normal de l'Estat que va assajar el nou pla de Residències per a Estudiants de les escoles Normals que el pla Bergamín de 1914 recomanava per aconseguir una millor educació i formació de la personalitat mitjançant la disciplina. Estava situada a la Villa Felisa del carrer Esperança, núm. 21 de Sarrià. Aquest assaig va durar fins al 1928.
- (44) AHNB La descripció del qual era així: "En la calle Rosellón, entre la Rambla de Cataluña y Balmes, esquina a esta, existe un edificio grande, antiguo frontón, de fachada hermosa, estilo Renacimiento moderno, recios muros y sólida pavimentación teniendo detrás un gran patio, tan largo como la fachada y mucha anchura y al otro lado del mismo otro edificio chalet, ocupando entre todo una superficie de más de 97.000 palmos cuadrados de superficie que se cotiza en aquel sitio a razón de unas 12 pts uno. Dicho edificio y terreno se hallan en venta y de adquirirlo serian necesarias sólo las obras de distribución interior con lo que quedaria un edificio de estilo y sólida construcción y además económico. Las condiciones de venta són, salvo detalles a tratar, las siguientes: el edificio con todos los materiales existentes 100.000 pts al contado. El terreno 900.000 pts pagaderas en dos plazos de 100.000 pts al contado y el resto dentro de un año."
- (45) La primera Normal femenina d'Espanya fou creada a Badajoz l'any 1851, vegeu C. SAIZ (1929): *Un episodio nacional que no escribió Galdós. La Revolución del 68 y la cultura*

femenina, seguida de la creada a Navarra l'any 1856 i la de Madrid, creada amb l'apel·latiu de Central, que es va crear el 21 de març de 1858. Vegeu A. FERNÁNDEZ VALENCIA i J. ANADON BENEDICTO (1986): "La formación de maestras en la Escuela Normal Central 1858-1900", a: *Madrid en la sociedad del Siglo XIX*. Madrid: Consejería de Cultura, vol. 2, p. 395 a 411.

- (46) CARRERA i PUJAL, *La Universidad, el Instituto, los Colegios...*, pàg 143.
- (47) A l'edifici de la Ronda de Sant Antoni es pagava un lloguer de 5.400 ptes. El 1924, el marquès de Carulla, com a Rector, i els propietaris de l'immoble, els germans Julia, José, Ignacio i Luisa de Martí Escuder, firmen un nou contracte d'arrendament que ascendia a 10.000 ptes. anuals pagades en trimestres avançats.
- (48) Per aquests nous espais es va haver d'ampliar el contracte amb 4.500 ptes. anuals pagades també per trimestres avançats de 1.125 ptes., i es van obrir portes de comunicació entre ambdós locals, així com finestres.
- (49) L'1 d'agost d'aquest any la direcció presentava un pressupost que ascendia a 2.000 ptes. pel trasllat dels mobles i utilitatge, i per la reparació i la reposició dels desperfectes i avaries que podien succeir.
- (50) L'escola pública annexa del carrer Montjuïc del Carme continuarà com a escola de pràctiques.
- (51) Vegeu J. CARBONELL i SEBARROJA (1977): *L'escola Normal de la Generalitat (1931-1939)*. Barcelona: Edicions 62.
- (52) AHNB Informe que des de l'Escola es dona sobre l'edifici de la Normal responnent a una petició del *Jefe del Servicio Nacional de Primera Enseñanza* feta des de la ciutat de Vitoria, l'11 de març de 1939.
- (53) AHNB Carta del Director General d'Ensenyança Primària, aleshores Joaquín Tena Artigas, al director de la Normal, Pablo Martínez de Salinas, Madrid, 16 de gener de 1959.
- (54) Autoritzats per l'article 64 de la Ley de Enseñanza Primaria i que recollia el Decret del 2 de febrer de 1967. Es van establir seccions nocturnes a les Normals de Barcelona, València i les "Pablo Montesino" i " Santa M^a"

de Madrid. Sembla, però, que a Barcelona, a causa de les deficiències espacials de l'establiment, ja s'iniciaren el curs 1963.

Referències bibliogràfiques

- ANADON BENEDICTO J. (1986); FERNANDEZ VALENCIA, A.: "La formación de maestras en la Escuela Normal Central 1858-1900". A: *Madrid en la sociedad del siglo XIX*. Madrid: C. Cultura, vol. 2. *Boletín de la Instrucción en Cataluña*, Año I, 1852. *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona de 1843 a 1856*.
- CARNICER R. (1963): *Vida y Obra de Pablo Pífferrer*. Madrid: CSIC.
- CARRERA PUJAL, J. (1957): *La Universidad, el Instituto y las escuelas de Barcelona en los siglos XVIII y XIX*. Barcelona: Ed. Bosch, 1957.
- CARRERAS, C. (1979): "Laureà Figuerola com a teòric i pràctic de la Inspecció". A: *IV Jornades d'història de l'Educació als Països Catalans*.
- DELGADO, B. (1980): "La formación del profesorado de primeras letras antes de la creación de las Escuelas Normales en España". A: *La investigación pedagógica y la formación de profesores, VII Congreso Nacional de Pedagogía*, Sociedad Española de Pedagogía, Madrid, T.I, 1980, p. 121-142.
- ESCOLANO BENITO, A. (1882): "Las Escuelas Normales. Siglo y medio de perspectiva históri-

- ca". A: *Revista de Educación*, núm 269, p. 55-76.
- ELIAS DE MOLINS, A. (1889-1895): *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del Siglo XIX*, Barcelona, 2 vols.
- GUZMAN, M. de (1973): *Cómo se han formado los maestros*. Barcelona: Ed. Prima Luce.
- GUZMAN, M. de: *Vida y muerte de las Escuelas Normales*. Barcelona: PPU, 1986.
- HALEN, A. van (1843): *Diario razonado de los acontecimientos que tuvieron lugar en Barcelona, desde el 13 de noviembre al 22 de diciembre de 1842*, Barcelona.
- JUTGLAR BERNAUS, A. 1966: *Notas para el estudio de la enseñanza en Barcelona hasta 1900*. Instituto Municipal de Historia de Barcelona.
- LLUCH, E. 1973: *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840). Els orígens ideològics del proteccionisme i la presa de consciència de la burgesia catalana*. Barcelona: Edicions 62.
- MATTER, J. 1831-33: *Le visiteur des Ecoles*. París.
- MERCADÉ RIBA, J. 1952: "Algunas ideas sobre educación pública en Cataluña a principios del siglo XIX". A: *Revista Española de Pedagogía*, núm 38, pàg. 269-283.
- MIÑAMBRES ABAD, A. 1994: *L'Escola Normal de Lleida. Una Crònica dels primers cent anys 1841-1940*. Lleida: P.U.LI.
- NOGUERA ARROM, A. 1984: *La Escuela Normal de Tarragona (1843-1931). Cien años de la vida de una Escuela Normal*. Barcelona: E.U..
- PESET, M.; PESET, J.L. 1974: *La Universidad Española (siglos XVIII- XIX). Despotismo Ilustrado y Revolución Liberal*. Madrid: Taurus.
- RUBIÓ I BALAGUER, J. 1987: *Il·lustració i Renaixença*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- SAEZ RICO URBINA, A. 1973: *La educación general en Cataluña durante el Trienio Constitucional (1820-1823)*. Barcelona: Facultat de Filosofia i Lletres.
- SASTRE CARRERAS, M. 1955: *La enseñanza en Barcelona durante los siglos XVIII y XIX*. Barcelona.
- SAURI M.; MATAS J. 1849: *Guía General de Barcelona*. Barcelona.
- SUREDA GARCÍA B. 1984: *Pablo Montesino: liberalismo y educación en España*. Palma de Mallorca: Prensa Universitaria.
- VIÑAO FRAGO, A. 1982: *Política y educación en los orígenes de la España Contemporánea. Examen especial de sus relaciones con la enseñanza secundaria*. Madrid: Siglo XXI.
- VIÑAO FRAGO, A. 1994: "La Génesis del sistema educativo español y de las escuelas normales en el siglo XIX: un nuevo modelo en la formación de maestros". A: *La Escuela Normal de Murcia. 150 Aniversario (1844-1994)*. Murcia: Universidad de Murcia.

Paraules clau

Edifici escolar

Formació del professorat

Escola de magisteri

Història de l'educació

Abstracts

Con el apoyo de fuentes inéditas incorporadas en las notas finales, se hace un recorrido por los distintos y, a menudo, deficientes edificios que han acogido la sede de la Escuela Normal masculina de Barcelona en sus ciento cincuenta años de existencia. Partiendo de las condiciones socioeconómicas y políticas del momento, la autora analiza objetivamente las causas del olvido institucional que ha experimentado la formación de los maestros en Barcelona; al mismo tiempo, nos descubre el anhelo de su primer director, Laureano Figuerola, para crear los estudios normales en la ciudad, así como los esfuerzos de Odón Fonoll, su tercer director, para impulsarlos, acorde con la legislación y las necesidades educativas de los futuros maestros. Idéntico tratamiento recibe la Normal femenina, desde su creación, en 1861, hasta la unificación de ambas sedes en la Segunda República, continuando hasta el presente, incorporada ya la Normal a la Universidad.

With the support of the unpublished sources incorporated to the final notes, a path is made along the different and often deficient buildings which have been the Male Normal School headquarters in Barcelona during its 150 years life. Starting from the social, economical and political conditions of that moment, the author analyzes objectively the causes of the institutional oversight which has suffered the teachers training in Barcelona. At the same time, she discovers the aim of its first director, Laureano Figuerola, to create the normal studies in the city and also the third director Odón Fonoll's efforts to impulse them according to the educative laws and needs of the future teachers. Since its foundation in 1861, until the union of the two headquarters during the Second Republic, the Female Normal School received the same treatment and it has continued until today, while incorporating it to the University.

Avec l'appui de sources inédites incorporées dans les notes finales, on fait un parcours par les différents, et souvent déficients, bâtiments qui ont accueilli la siège de l'École Normale Masculine de Barcelone pendant ses 150 années de vie. En partant des conditions socioéconomiques et politiques du moment, l'auteur analyse objectivement les causes de l'oubli institutionnel qui a subi la formation de maîtres à Barcelone. Au même temps, elle nous découvre le désir de son premier directeur, Laureano Figuerola, de créer les études normales à la cité, de même que les efforts de son troisième directeur, Odón Fonoll, pour les impulser d'accord avec les lois et les besoins éducatifs des futurs maîtres. Un traitement identique reçoit l'École Normale Feminine, depuis sa création en 1861, jusqu'à l'unification des deux sièges pendant la Deuxième République, en continuant jusqu'à présent, déjà incorporée à l'Université.